

DISKURZUSJELÖLŐK 14.

Ha feldobom semmi, ha leesik poén

Nevettek már egy jót valamelyik diskurzusjelölőn, például a *hát*, az *ugye* vagy a *na* szócskán? **Hát ugye, hogy nem. Ám attól, hogy ezek az elemek önmagukban nem viccesek, még igenis fontos szerepet töltenek be a humor létrehozásában és a humoros szövegek szervezésében. És ez teljesen komoly, ugyanis mi a diskurzusjelölőkben nem ismerünk tréfát.**

Schirm Anita | 2019. szeptember 10.

A [diskurzusjelölőket](#), azaz a *hát*, *szóval*, *na* szavakat és társaikat sok mindennek titulálták már: kerülendő elemeknek, beszédtöltelékeknek, megakadásjelenségeknek, a diskurzus ragasztóanyagainak vagy épp a beszéd természetes velejáróinak. Azonban humorosnak nem igazán szokták őket tartani. Ami teljesen érthető, hiszen önmagában egy *hát* vagy egy *ugye* még nem vicces, azonban ezek az elemek aktívan részt vesznek a humoros beszélt nyelvi szövegek, például a stand-up comedy felépítésében. És ez nem vicc! Sőt, az is komoly, hogy a diskurzusjelölők nem csupán a mai produkcióknak a részei, hanem már a kabaré elindulásától kezdve igen fontos szerepük volt. Az egyes elemek gyakorisága és a szerepköre pedig a kabaré szövegtípusának a változását is jól mutatja. Mert hogy nem mindig ugyanúgy viccelődtünk ám.

Na ne röhögtes, még hogy a diskurzusjelölők viccesek?!
(Forrás: Wikimedia Commons)

Korszakos humorkorszakok – valami új vagy újra a régi?

A stand-up comedy – az elnevezés ellenére – nem napjaink új keletű szövegtípusa, a magyar kabaré mint szórakoztató műfaj ugyanis több mint száz éves múltra tekint vissza. A kezdetét Nagy Endre 1908-as színre lépésétől számítják, amikor is az író a novellája felolvasása közben észrevette, hogy a nézőtéren egy férfi hangosan ásít. Erre abbahagyta az olvasást, az ásító úr felé fordult, és rögtönzött mesét mondott a hallgatóságnak egy vadszamárról, akit természetesen az ásító nézőről mintázott. Így születtek meg a közönséghez szóló spontán párbeszéddek és az első konferanszok. Kezdetben a konferanszié volt a „kabaré lelke és motorja”, aki a soron következő produkciót szellemes, mulattató csevegés formájában jelentette be. Az egyszerű felkonferáláson túl a konferanszié bejelentése mindig tartalmazott valamilyen politikai vagy társadalmi jelenséghez kapcsolódó véleményt, de voltak konferanszok magukról a konferansziékről is, a lényeg az aktualitás volt.

A következő korszak az 1960-as évek végétől az 1990-es évek végéig tartó humoristák időszaka. Ekkor az előadók elkezdtek maguk is részt venni az anyagok megírásában, s már nem csupán rövid kis konferanszokkal álltak ki a színpadra, hanem egész estés anyagokkal is.

A kabaré harmadik korszakának, az amerikai alapú kortárs magyar stand-upnak a kezdetét pedig 1998-tól, az *Esti Showder Fábry Sándorral* című műsor megindulásától számítják. A műsorvezető, Fábry Sándor minden adást egy stand-up monológgal nyitott, maga a műsor pedig a stand-up comedy és a talk show keveréke volt. A tévéműsoron túl az új típusú „kabaré” elterjedését még az is elősegítette, hogy 2003-ban Budapesten megnyílt az első Dumaszínház, s általuk terjedt el hazánkban a *stand-up comedy* kifejezés. Ám nemcsak az elnevezést vették át Amerikából, hanem magát a műfajt is adaptálták. A Dumaszínházban 3–4 fellépőből állt egy műsor, s az előadók egyike vezette a show-t, ő volt a házigazda, vagyis hasonló volt a szerepe az első korszak konferansziéjához. Napjaink stand-upja tehát lényegében nem más, mint egy régi műfaj, kissé új köntösben. Az előadóknak csak ki kell állniuk a színpadra, és mondaniuk kell a magukét.

Klasszikus diskurzusjelölők
(Forrás: Fortepan/Szalay Zoltán)

Állj ki és mondd! – De mit és hányszor?

A stand-up comedy előre átgondolt forgatókönyv alapján épül föl, ám a szöveg az előadás helyszínén, a közönség reakcióinak megfelelően alakul. Vagyis hiába tervezett a produkció, mégis rögtönzöttnek kell tünnie, s ebben a folyamatban a spontán beszéd diskurzusjelölőinek, különösen a *hát*-nak fontos szerep jut, általa ugyanis felkelhető a spontánság, a gondolkodás és a szókeresés érzete. A szövegtípus kevert volta a diskurzus céljában is megnyilvánul: a stand-up comedy nemcsak szórakoztatni, hanem meggyőzni is akar. A stand-up-okban rövid, pergős történetek követik egymást, a humorista hol monológyszerűen mesél, hol pedig dialógust imitálva

beszél. S a történetmesélés során a különféle beszélői attitűdöket, például a csodálkozást, az örömet, a mentegetőzést vagy épp a felháborodást is a legkönnyebb különféle diskurzusjelölőkkel a közönség tudtára adni, s hát a *hát* ebben is élen jár. A párbeszéd imitálásában a *hát mondom, mondom* elemek vesznek részt, a rövid történetek közti váltásban pedig a *na* segít. Az előadó és a hallgatósága között szoros kapcsolat figyelhető meg, s bár nincs a klasszikus értelemben párbeszéd a két fél közt, a kutatók szerint a stand-up comedy mégis dialogikus szövegnek tekinthető, hiszen az a célja, hogy a beszélő és a közönsége közti távolságot áthidalja. S az előadó a hallgatósággal való kapcsolattartást is diskurzusjelölőkkel (pl. a *kérem*, az *érted* és az *ugye* elemekkel) oldja meg. Továbbá a közönség számára a diskurzusjelölők (pl. az *ilyen* és az *ugye*) a csattanó előre jelzésében, illetve utólagos magyarázatában is segítenek.

De lássuk számszerűsítve is, hogy melyik korszakban milyen diskurzusjelölők és milyen gyakorisággal jelentek meg, ugyanis a kabaré szövegtípusa bizony változáson ment keresztül. Egy saját összeállított korpuszban, a konferansziék időszakának, a humoristák korszakának és a kortárs stand-upnak az anyagát is tartalmazó, 302 percnyi felvételen a legjellegzetesebb diskurzusjelölők 30 percre vetített előfordulását vizsgálva az alábbi kép tárul elénk.

DJ példány	konferanszié-korszak	humorista-korszak	kortárs stand-up
hát	24,75	61,17	38,79
kérem	13,5	1,38	2,7
ugye	6	5,58	17,82
na	5,25	31,86	15,54

Vicces számok: A diskurzusjelölők 30 percre eső előfordulása a kabaré egyes korszakaiban

(Forrás: Schirm Anita)

Hát, önmagukban még mindig nem mosolyogtatnak meg bennünket ezek az adatok, de viccen kívül azért elég beszélések a diskurzusjelölő példányok számai a szövegtípusra és annak változására nézve.

Kabaréba illő szavak

A diskurzusjelölők közül a kabaré összes korszakában a *hát* dominált. Ez egyrészt az elem extrém multifunkcionalitásával magyarázható, másrészt azzal, hogy mivel a *hát* a spontán beszéd leggyakoribb diskurzusjelölője, így vele a legkönnyebb élıszószerűvé tenni az előre megírt szövegeket. Az ugyanis a kezdetektől fogva változatlan a stand-upban, hogy a produkciók spontánnak akarnak tűnni, de valójában nagyon is megtervezettek. A humorista korszakban megfigyelhető *hát*-ok magasabb arányában a cenzúra kijátszásának és a sugallt jelentések *hát*-tal való közvetítésének is szerepe lehet. Erre lássunk az implikaturák mesterétől, Hofi Gézától egy rövid részletet az egyik 1993-as kabaréjából.

hofi geza kabarereszlet

Na de lesz választás állítólag. Én nem tudom, azt azt mért mért akarják annyian. Hát nem tudom, hát. Én például teljesen meg vagyok elégedve. Hát gyerekek, hát kilencvenhárom, hát ami most van, az csúcs. Lesz választás, hát akkor ugye, hogy akkor mi lesz, az majd elnahlik. De lesz választás, igen.

[Nahlik Gábor a TV, Csúcs László a Rádió alelnöke volt]

A 40 másodpercnyi részletben 6 *hát* is megjelenik, s általa először a bizonytalanságot imitálja Hofi, majd a közönség felé fordul, és az irónia eszközeként használja az elemet. A *hát akkor ugye* kezdetű részben pedig a saját véleményét közvetíti burkoltan a diskurzusjelölő-kollokációval, hiszen épp az ellentétét mondja annak, mint amit gondolt.

A kezdeti néhány perces felkonferálások után a humorista korszaktól kezdődően a stand-upok egyre hosszabbakká váltak, vélhetően emiatt ugrott meg a történetek közti váltásra használt *na* elemek száma. A közönséggel való kapcsolatot viszont már a konferansziék is igyekeztek tartani, s erre a legalkalmasabb elem régen a *kérem* volt. Hát kérem, lássunk is egy példát erre, mégpedig Darvas Szilárd szilveszteri konferanszából:

darvas szilard konferansza

Nevettek, nagyon jól szórakoztak, ami nem csekélység, kérem. Nem tudom, hogy tisztába vannak-e azzal, hogy milyen nehéz az embereket megnevettetni. Nagyon nehéz. Én azt is tudom kérem, hogy mért. Azért mer' kisgyerekkorunk óta megszoktuk, hogy sírással sokkal többet el lehet intézni, mint nevetéssel. Én még nem hallottam olyasmit, hogy valaki fölment a tanácshoz, és ott kinevetett egy lakást magának. Gondoljanak csak vissza kérem, többé-kevésbé mindnyájan voltunk csecsemők, hát ott a rózsás pufók arccal szép csendbe feküdtünk, a kutya nem törődött velünk, de ha elkezdünk bömbölni, rögtön megnézték, hogy mi van a lelkünk fenekén. Na szóval én bízom abban, hogy továbbra is nagyon jól fogják magukat érezni, hiszen a magyar ember játékos természetű, sőt minél idősebb, annál jobban szeret játszani. Igazán játszani kérem csak a felnőttek szeretnek.

A példában megjelenő, fatikus [kapcsolatfelvevő, -fenntartó – *a szerk.*] szerepű *kérem* ma már modorosnak, udvariaskodónak hat, ám a konferansziék korszakának produkcióiban igen gyakori volt ez az elem. Később ezt a *kérem*-et az *érted* váltotta fel, újabban pedig ilyen szerepben már az attitűdöt jelző *bazmeg* is megjelenik.

Tréfálkozó diskurzusjelölők – avagy így viccelünk ma

A modern stand-upban a *hát* mellett gyakorivá vált az *ugye is*, s az *ugyé*-val az előadó egyrészt folyamatosan képes előre jelezni a közönségnek a csattanót, másrészt utólag is kommentálja azt, ugye? A *hát* és az *ugye* használati köreit jól mutatja Kovács András Péternek a Showder Klub műsorából származó alábbi részlete.

*Amit én szeretnék még, Zuschlag
Jánosnál vacsora, tehát. Lenne
rácson linzer. Csúsztatott szappan,
ugye. Mit lehessen tudni. De nem.
Cininél volt múltkor a vacsora,
akinek hát ugye börtönéből
szabadult sas lelke már másfél éve
túl van ezeken a
megpróbáltatásokon. Emlékszünk
még Cinire, amikor kijött? Hát az
első dolga volt, hogy visszavett a
melleiből, mert aszonta, hogy fáj
neki, és hát ez az igazi büntetés,
tehát két év letöltendő, meg négy
kiló felfüggesztve. És ugye hát
visszavettek belőle, lett belőle
cinimini, de még így is úgy néz ki,
mint egy konyhásnéni, basszus.
Tehát ugye hogy hogy még
nagyobb a melle, mint a hasa, és
még egyelőre följebb is van.*

A bemutatott példában a *hát*-tal az előadó egyrészt a spontán beszéd érzetét kelti, és a történet egyes részeit köti össze, másrészt pedig nyomatékosítja a mondanivalóját. Az *ugyé*-k használatával pedig a stand-upos a hallgatósággal közös kognitív háttérrel fejezi ki, így az elem evidencialitást jelöl, továbbá jelzi az utána következő csattanót is.

És akkor mi a csattanó?

Összességében elmondhatjuk, hogy a stand-up comedy szövegtípusában a diskurzusjelölők legfőbb funkciója a humorista oldaláról nézve a humor létrehozása, a hiteles történetmesélés és a közönséggel való folyamatos kapcsolattartás. A közönség nézőpontjából tekintve a diskurzusjelölőket pedig megállapítható, hogy számukra azok referenciapontként és értelmezési keretként szolgálnak, vagyis segítik a humor feldolgozását. A kabaré jellegzetes diskurzusjelölőit segítségül hívva mit is mondhatnánk erre zárásként? *Hát kérem, na ugye hogy mi nem vicceltünk?*

Felhasznált irodalom:

Greenbaum, Andrea 1999: Stand-up comedy as rhetorical argument: An investigation of comic culture,

Humor 12, 33–46.

Kalina, Ján L. 1968: *A kabaré világa*, Gondolat, Budapest

Kövesdi, Miklós Gábor 2012: The first hundred years of Hungarian stand-up comedy, In: Anna T. Litovkina – Judith Sollosy – Péter Medgyes – Dorota Brzozowska (eds): *Hungarian humour, Humour and Culture 3*, Tertium, Kraków, 91–104.

Nagy Anna 2015: Az angol diskurzusjelölők szerepe a stand-up comedyben, In: Váradi Tamás (szerk.): *AlkNyelvDok 9.*, Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 30–41.

Nagy Endre 2000: *A kabaré regénye*, Palatinus, Budapest

Schirm Anita 2019: A diskurzusjelölők funkciói a szövegtípusok tükrében, In: Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság*, ELTE Eötvös József Collegium, Budapest, 265–290.

Schirm Anita 2019: *Egy szövegtípus története a diskurzusjelölők tükrében – a stand-up comedy múltja és jelene*, In: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs (szerk.): *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei X*, SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, megjelenés alatt

A kutatás a Bolyai János kutatási ösztöndíj segítségével valósult meg.

A sorozat korábbi részei:

[Hát szóval tulajdonképpen mik is azok a diskurzusjelölők?](#)

[Volt egyszer egy "hát"](#)

[Az eltévedt kérdőszó nyomában](#)

[A többszörös "-e" kérdőszó](#)

Felfedezőúton a "szóval" körül
Henyé szavak és társaik
Pont, pont, vesszőcske
A deviszont viszontagságai
Deviszont vannak még
érdekességek a deviszont körül
Vajon mit nem tudunk a "vajon"-
ról?
Vajon vannak-e a vajon
használatának szabályai?
"Izé", "micsoda", "hogyszívják" -
avagy miért és mivel töltjük meg a
beszédünket?

 Tetszik 65 embernek tetszik. Regisztrálj, hogy
megnézd, mi tetszik az ismerőseidnek.

Hasonló tartalmak:

[Abszolút nem mindegy!](#)
[Akar ön humoros ügyvédet? Bírót? Ügyészt?](#)
[Eléggé informatívak-e a székelyek?](#)
[Ez szarkazmus volt?](#)
[Honnan van a karikatúra?](#)

Hozzászólások:

[Követem a cikkhozzászólásokat \(RSS\)](#)

Hozzászóláshoz [lépjön be](#) vagy [regisztráljon](#).

Még nincs hozzászólás, legyen Ön az első!

[legutóbbi hozzászólások listája...](#)

**Nyelv és politika; Természettudomány; Nyelvtudomány;
Oktatás; LEITERJAKAB**

IMPRESSZUM; PARTNEREK; HASZNÁLATI FELTÉTELEK; HIRDESSZEN NÁLUNK ÖN IS!;
RSS-CSATORNÁK

VÁLTÁS NORMÁL NÉZETRE...